

*Я.В.Любивий,
доктор філософських наук,
професор Інституту філософії
імені Г.С.Сковороди НАН України*

СОЦІАЛЬНА РЕФЛЕКСІЯ ЯК МЕХАНІЗМ САМООРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

Важливим феноменом і механізмом соціальних мереж є соціальна рефлексія. Саме внаслідок рефлексивного відображення й осмислення суспільних відносин як у суспільстві взагалі, так і в соціальних мережах зокрема стає можливою активна самоорганізація соціальних мереж. Висока якість та інтенсивність соціальної рефлексії в мережах сприяє ефективності їх діяльності.

Вперше поняття рефлексії у філософії запровадив Дж.Локк, вважаючи, що всі ідеї походять від відчуттів і рефлексії, під якою він розумів розмірковування [12, 154–155, 157–158, 168]. Г.В.Ф.Гегель у «Феноменології духу» та «Науці логіки» виробив класичне розуміння рефлексії як усвідомлення основи, підвалин думки й перехід до глибшого (й ширшого) рівня її обґрунтування [3, 163 та ін.; 2, 95, 98, 126 та ін.]. З часів Гегеля основним методом філософії почали вважати рефлексію, усвідомлення розгортання мислення, а ще точніше – розгортання його в цілісності з його самоусвідомленням.

На думку Е.Гуссерля, рефлексія на основі знову згадуваного повідомляє нам про наші попередні переживання, коли вони були справжніми, доступними іманентному сприйняттю, хоча й не були іманентно сприйняті. При цьому й інтуїтивно очікуване, те, що в спрямованому вперед погляді усвідомлюється як «прийдешнє», має, завдяки можливій «„в“ упереджувальній, утримуваній у пам'яті рефлексії, значення того, що буде сприйнято: подібно до того як згадуване заднім числом має значення того, що сприймалося» [6, 162]. Тобто для Е.Гуссерля рефлексія є специфічною інтенціональністю і пов'язана з феноменологією внутрішнього сприйняття часу; вона є рефлексією над минулими переживаннями (ретенція) або над майбутніми (протенція) [7, 34–36 та ін.].

Для лінгвістичної філософії важливе не стільки феноменологічне

усвідомлення рефлексивних дій, скільки те, що вона є висловлюванням про висловлювання, але з позиції іншого, більш широкого контексту.

Рефлексія зароджується, напевно, ще з початком процесу виокремлення людини з тваринного світу разом з виникненням свідомості й перших проявів мислення. Проте чітко окреслені її форми почали проявлятися у вісьовий час (К. Ясперс) [21, 32–50], приблизно у V столітті до нашої ери у трьох найрозвиненіших цивілізаціях стародавнього світу – Індії, Греції та Китаї. Саме тоді виникають – філософія як критичне осмислювання, рефлексування над світоглядно-міфологічною та світоглядно-релігійною проблематикою, а також мораль як рефлексивна форма моральності і майже одночасно – етика як учення про мораль. Прикладами цього можна навести вчення Сократа, Аристотеля (і його «Метафізику», і його «Нікомахову етику»), вчення Лао Цзи, що поєднує онтологічні й етичні мотиви, вчення Конфуція, Будди та ін. Головним запитом до моральної рефлексії була виникла в цей історичний період потреба у свідомо-вольовому регулюванні суспільних відносин. Відтоді моральний вибір міг супроводжуватися й етичною рефлексією – поясненням і обґрунтуванням того чи іншого морального вчинку, дії або поведінки.

У соціально-політичному аспекті взаємне рефлексивне визнання (але вже не лише феноменологічне, а й вольове) особистої гідності громадян сформувало засади античної демократії у Давній Греції.

Наявність особистої рівноправності й культури рефлексивного взаємовизнання в добу Перікла сприяло вибуху античної науки та мистецтва. Наука вимагала логіко-методологічної рефлексії, а естетичне як таке виявилось формою рефлексії естетичного сприйняття та естетичної насолоди.

Поява філософії, моралі, конкретних суспільно значущих форм мистецтва (давньогрецьких трагедій, а в Індії – Махабхарати, Рамаїни, Упанішад) ознаменувала інституціалізацію рефлексії колективної свідомості над суспільними відносинами та способом їх певного унормування і регулювання. Особистісна рефлексія є механізмом свідомості, тоді як рефлексія колективна існує у вигляді певних норм осмислення, прийняття до відома моральних імперативів, що апелюють до свідомості кожного конкретного індивіда. Під час масових явищ, що резонують з екзистенцією їх учасників, виникає почуття групової єдності, коли кожний відчуває себе нерозривною частиною колективу, думає й відчуває «як усі». Усе це нагадує своєрідного

міфологізованого Левіафана Т.Гоббса або man М.Гайдеггера. Таке колективне відчуття-почуття є фоном супроводом соціальної рефлексії.

Рефлексивне осмислення міфологічно-релігійного світогляду створило не лише перші філософські системи, але й перші монотеїстичні релігії. Без певних рефлексивних редукцій було б неможливим учення про Велику Порожнечу в індійських будистських школах та вчення про Дао в даосизмі. Аналогічним чином сформувалася ідея єдиного Бога в іудаїзмі.

З погляду загальної методології, теорії інформації та аналізу вищої нервової діяльності, невід'ємною складовою рефлексії є зворотні зв'язки в процесі мислення або практичної дії, здійснюваною з метою включення цього мислення (або дії) в інший, більш широкий контекст; зворотні зв'язки часто-густо мають рекурсивний характер та забезпечують процес самоорганізації в природі, суспільстві та мисленні. Оперування зі зворотним зв'язком відбувається за допомогою звичайної методологічної процедури TOTE (taste – operate – taste – exit) (Р.Ділтс) [8, 56–62 та ін.], осучасненого варіанту методу «спроб і помилок», спрямованого на подолання зовнішніх та внутрішніх збурень та перешкод системи, котрі заважають досягненню самозбереження системи та досягненню нею стратегічних та поточних цілей.

Соціальна рефлексія здійснюється на різних етапах діяльності індивідів. Такими етапами є: по-перше – відображення в суспільній свідомості фактологічної соціальної реальності; по-друге – усвідомлення індивідами соціальних інтересів та цінностей та розуміння ними закономірностей соціальної дійсності; по-третє – вироблення суспільством стратегії та проектування соціальних цілей; по-четверте – оцінювання міри та якості реалізації соціальних стратегій та цілей.

На етапі відображення в суспільній свідомості фактичної соціальної реальності соціальна рефлексія виявляє канали, засоби та методи пізнання з метою повного та точного (наскільки це можливо) пізнання цієї реальності, оцінює відповідність чи невідповідність відображення фактичній реальності, з'ясовуючи питання істинності цього відображення, відрефлексовуючи як гносеологічну, так і логічну істинність (за А.Тарським) [19]. Зрозуміло, що така рефлексія відбувається в свідомості окремих індивідів, однак вона стає феноменом колективної свідомості після того, як у процесі комунікації індивіди неодноразово обмінюються між собою інформацією щодо цієї рефлексії.

На етапі усвідомлення власних інтересів та цінностей, розуміння їх місця в системі групових та суспільних цінностей індивіди розкривають причини та наслідки власних дій та їх зв'язок з усією сукупністю соціальних процесів і, відповідно до цього, здійснюють той чи інший життєвий вибір. Адже розуміння соціальних явищ та процесів не можливе без багаторівневої рефлексії. Щоб досягнути якое соціальне явище та процес, необхідно його рефлексивно співвіднести з власним життєвим досвідом, власною екзистенцією, інтересами та цінностями, виразити це явище у мові, співвіднести (і у зовнішній, і у внутрішній комунікації) власне розуміння з розумінням іншого, його цілями, мотивами та життєвим світом, порівняти з актуальними соціальними трендами та суспільним благом. Часто-густо таке розуміння закріплюється у вигляді культурних кодів, котрі стереотипізують поточне розуміння індивідами соціальних процесів та явищ.

Соціальна стратегія виражається в суспільному дискурсі на основі соціального досвіду та наявності відповідних ресурсів у того чи іншого соціуму з використанням здобутків соціогуманітарних наук та за допомогою творчої уяви інтелектуалів. На етапі вироблення суспільством соціальної стратегії та проектування соціальних цілей соціальна рефлексія відстежує відповідність цієї стратегії базовим соціальним цінностям, балансу інтересів основних соціальних груп, визначає її реалістичність, а також послідовність реалізації соціальних цілей.

На етапі соціально-практичної діяльності представників соціуму рефлексія є постійним оцінюванням індивідом та/або групами індивідів того, чи успішно вони втілюють у дійсність свій задум відповідно до певних ідеальних моделей. А якщо відбувається якое відхилення від задуму, то дія, включаючи й розумову дію, має бути відкорегована. Рефлексія над будь-яким відхиленням від виробленої ідеальної моделі на основі аналізу зворотних зв'язків тягне за собою необхідність вольової корегувальної дії, одним із виявів якої є санкція. Санкції бувають позитивні (заохочення, моральна або матеріальна винагорода) та негативні (осуд, покарання). Так, недотримання моральної норми індивідом призводить у внутрішньому плані його свідомості до дії у вигляді покарання сумлінням, а на зовнішньому плані – до морального осуду її з боку інших осіб. Недотримання правових норм індивідами може спричинити юридичні санкції щодо них. Якщо воцерковлена особа схиляється до ересі, то

її можуть відлучити від церкви. Інакше кажучи, на внутрішньому плані рефлексія виявляється як сукупність певних інтелектуально-вольових дій свідомості, а на зовнішньому – як сукупність певних соціальних норм та механізмів їх реалізації.

У сфері художньої творчості митець постійно відрефлексовує дотримання ним художнього канону та задуму. А глядач, слухач або читач дістає естетичну насолоду від відповідності художньої форми твору естетичному ідеалу і цю відповідність усвідомлює рефлексивним чином. Естетичне піднесення та естетична насолода і митця і аудиторії є рефлексивним актом, що самопідтримується.

Рефлексія є важливим механізмом самосвідомості в конституюванні ідентичності особистості, яка занурена у велику кількість суспільних (національно-державних, локальних, корпоративних і глобальних) зв'язків. У сучасному світі ідентичність особистості є множинною, складною, часто-густо суперечливою, конститууючись на основі інтересів та цінностей сукупністю відносин з іншими ідентичностями та шляхом взаємодій з різними (локальними, корпоративними, глобальними) центрами соціальності.

Рефлексія здійснюється не лише щодо феноменів свідомості, мотивів та схем діяльності, але й щодо характеру, прагматики та цінності суспільних відносин, необхідності та можливості їх формування, підтримання та/або розриву. В процесі соціальної взаємодії індивід виробляє модель того, які мотиви та наміри у цій взаємодії мають інші індивіди, котрі можуть бути його партнерами або конкурентами, а також визначає, які когнітивні моделі про його мотиви та наміри мають особи, з котрими він взаємодіє (В.О. Лефевр) [11]. Такими розробками у царині соціальної рефлексії користуються не лише конкуренти у сфері бізнесу, але й військові стратеги та аналітики спецслужб.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.ст. стає впливовою ідея подвійної рефлексії (Е. Гідденс) [4; 5; 10]. Згідно з нею, на перший, базовий, рівень рефлексії окремих членів суспільства та їх груп на шаровується другий рівень рефлексії – дослідження фахівцями соціогуманітарних наук закономірностей функціонування та еволюції соціуму та відображення цих закономірностей у свідомості суспільства – і в комунікативно-дискурсивній, і в мотиваційно-діяльнісній сферах. Самі вчені-суспільствознавці (філософи, соціальні психологи, соціологи, історики, економісти, юристи), а також законодавці та кваліфіковані управлінці є носіями цієї подвійної рефлексії. Вони,

як носії безпосереднього життєвого світу, що мають навички повсякденного виживання в сучасному суспільстві, по-перше, відрефлексовують соціальні процеси і, по-друге, як дослідники цього суспільства, схоплюють глибинні, приховані механізми його розвитку. Важливою соціальною інновацією останніх десятиліть є те, що в сучасному суспільстві зростає людський та соціальний капітал, який виражається також і в тому, що знання, котрі здобуваються вченими-суспільствознавцями, засвоюються значною кількістю активних громадян. Це сприяє активізації соціального середовища, підвищенню рівня соціальної компетентності широких верств суспільства, посиленню процесу соціальної самоорганізації в «низових» його сегментах, вибудовуванню розгалужених багатоярусних соціальних мереж. Суспільство в такому разі слід тлумачити як суспільство знання не лише в аспекті виробничих технологій, але й в аспекті соціогуманітарної компетентності. Це виявляється у здатності широких верств громадян розуміти чинники соціальних процесів, відрефлексовувати своє місце й роль у суспільстві, впливати на прийняття й способи реалізації ключових соціальних рішень. А останніми роками до цих компетентностей додається вміння відрефлексовувати узгоджене конструювання індивідами соціальних мереж.

Осмислення зазначених соціальних інновацій, хоча і в різних аспектах, можна віднайти, зокрема, у концепціях «мудрості натовпу» (Дж.Шуров'ескі), «розумного натовпу» (Г.Рейнгольд) та ін. Дж.Шуров'ескі вважає, що чим більш широка й різноманітна за своїми характеристиками є аудиторія людей, тим точнішу відповідь на певне проблемне запитання вона може дати, з точністю, приблизно, до 90 відсотків [20]. Тут спрацьовує ефект «колективного розуму». На цій загальносоціальній закономірності побудовано концепцію вибірки у соціології, згідно з якою під час дослідження мають бути однаковою мірою представлені різні соціальні та вікові групи соціуму. У такому разі результати досліджень матимуть достатню точність, що багаторазово перевірялося та підтверджувалося. Це означає, окрім іншого, що широкі верстви громадян через посередництво інтелектуалів з власного ж середовища можуть повніше визначати напрям та темпи розвитку суспільства, ніж фахівці-управлінці, котрі мають вузьку спеціалізацію й обмежені професійні та меркантильні інтереси.

Г.Рейнгольд вважає, що розвиток комунікаційних технологій посилює можливість саморефлексії великих груп людей, координацію їхніх соціальних дій. Так, масове розповсюдження смартфонів

дозволяє певним контингентам людей узгоджувати мету того чи іншого соціального протесту, місце та час відповідних акцій, що має призвести, на їхню думку, до поліпшення суспільних відносин. За допомогою смартфонів можливо уникати маніпуляцій під час масового голосування, коли треба прийняти важливі рішення на зазначених акціях [17].

Сучасне суспільство є суспільством знання не лише тому, що зростає значення інституціоналізованої професійної науки у впровадженні в життя виробничих та соціальних технологій, але й тому, що знання як у вигляді цілісного світобачення, так і у вигляді практично корисних «фрагментів знання» (М.Мердок, Т.Мюлер) [15] проникає у більшість прошарків суспільства як необхідна умова забезпечення його життєдіяльності. Велика кількість індивідів в сучасних умовах, здобуваючи необхідні їм знання, відрефлексовують якість цих знань, а також спосіб їх отримання, вибудовують модель власного особистого майбутнього, в якій у віртуальній формі міститься і модель знань, якими вони прагнуть оволодіти.

У багатьох розвинених країнах світу близько вісімдесяти відсотків випускників шкіл продовжують навчання у вишах. Проте, як зазначав ще близько 20 років тому У.Бек [1], сучасне виробництво розвивається так швидко, що до завершення навчання студентом його знання вже можуть застаріти, а обрана ним спеціальність – зникнути. Це призводить до кризи інституціоналізованої системи освіти, до «руїни університетів» (Б.Рідінгс) [18]. Разом з тим, поряд з традиційним навчанням в університетах, виникають різноманітні альтернативні форми навчання – дистанційне, навчання на короткотермінових курсах, семінарах, клубах, гуртках, на індивідуальних приватних уроках у фахівців, оволодіння корисними інструментальними знаннями й практичними навичками в спілкуванні з колегами та друзями. У розвинених країнах світу і в країнах, що розвиваються, природничонаукове знання пропонується для всіх, хто бажає проглядати чимало популярних навчальних фільмів на спеціально відведених для цього каналах (наприклад, Discovery та ін.), слухати online лекції кращих професорів у студентських аудиторіях та на більш спеціалізованих курсах дистанційного навчання.

Головними рисами, котрих має набути сучасна освічена людина, є критичність та креативність мислення та вміння вчитися – вибудовувати моделі бажаного майбутнього оволодіння знаннями на основі відрефлексовування попереднього досвіду навчання та

соціальної адаптації.

Особливим видом рефлексії є відрефлексовування зворотних зв'язків в оцінюванні міри та якості реалізації стратегії та цілей діяльності в процесі самої цієї діяльності та супроводжувальне коригування її з метою якнайкращого її здійснення. Тут рефлексія постає не лише як інтелектуальний, але й як вольовий феномен.

Рефлексія відіграє особливу роль у процесі соціальної самоорганізації, яку слід розглядати як певний еволюційний етап самоорганізаційних процесів у широкому значенні, що становлять основу будь-якого і природного, і соціального утворення. Суспільство в процесі самоорганізації проходить через точки біфуркації низку історичних стадій, на кожній із яких самоорганізаційні процеси набирають конкретних історичних організаційних форм. Якщо соціальна організація у вигляді певного консервативного ретроградного політичного режиму ставить перешкоди для соціальної самоорганізації, котра визначається глибиною природою людини, то ці перешкоди можуть бути ліквідовані шляхом соціальної революції. Соціальна самоорганізація, з притаманними їй певними ступенями свободи, і історично, і логічно є первинною щодо вертикально ієрархізованої соціальної організації, в котрій майже завжди є та чи інша міра примусу.

Соціальна самоорганізація, у вузькому значенні, становить альтернативну соціальну силу, що протистоїть застарілій організації суспільних відносин і пропонує більш прогресивну модель розвитку, а водночас – і соціальній самоорганізації до того моменту, поки не буде реформовано застарілу соціальну систему, притаманну тій чи іншій формі добровільної організації. Історії відомі гуртки революціонерів та групи реформаторів, які очолювали революційні або реформаторські соціальні рухи.

Соціальній самоорганізації, у вузькому значенні, притаманні основні риси соціальної рефлексії, розглянуті нами, однак для неї характерні й деякі особливості. Відправним пунктом і точкою кристалізації соціальної самоорганізації є певна майбутня модель суспільних відносин, до якої прагнуть найбільш активні члени суспільства – суб'єкти самоорганізаційних процесів. У процесі соціальної самоорганізації вибудовуються горизонтальні соціальні мережі (в сучасних умовах над ними надбудовуються електронні комунікативні мережі Інтернет), конструюється оновлена соціальна реальність. Рівень рефлексії на різних ділянках та вузлах мережі може

бути різним. На основі спільних, або дуже схожих інтересів, ідей та цінностей індивіди вибудовують певну мережеву спільноту.

За кількістю й складністю зворотних зв'язків, а також і за інтенсивністю рефлексії мережі можуть бути такими, що пасивно реагують на зовнішні інформаційні впливи, і такими, що активно діють і виконують функцію централізованої організації, хоча насправді такою вони не є, тому що у активній мережі відсутній єдиний центр прийняття рішень і, відповідно, керування. Пасивні мережі лише передають від одного вузла до іншого деяку інформацію й аморфно реагують на зовнішні подразники. Активні мережі можуть цілеспрямовано впливати на суспільні процеси; більш повно цей вплив відчувається тоді, коли в суспільстві посилюються некеровані хаотичні процеси і суспільна еволюція через точку біфуркації виходить на новий соціальний атрактор, нову модель розвитку соціуму. Саме в точці біфуркації зростають роль і значення свідомої рефлексії й ціннісного вольового вибору того, якою буде модель (атрактор) майбутнього розвитку суспільства.

Самоорганізаційні процеси в мережах, що мають на меті певні соціальні зміни, мають декілька етапів свого розгортання. По-перше, в ході колективного обговорення потрібно визначити мету діяльності членів мережі, виходячи з наявної ситуації в суспільстві. По-друге, – проаналізувати комплекс причини, які призвели до суспільних проблем. Члени мережі, що мають достатню теоретичну підготовку в сфері соціогуманітарних наук, в процесі комунікації створюють концепти, за допомогою яких решта членів мережі здатна розуміти сутність суспільної проблеми, яку треба розв'язати. По-третє, слід визначити способи впливу на перебіг суспільних процесів і визначити стратегію, цілі й засоби цього впливу та відповідні ресурси. Для розв'язання важливої суспільної проблеми необхідна певна критична маса індивідів, налаштованих до активних дій. По-четверте, потрібно ініціювати відповідні колективні дії, відстежувати й корегувати їх відповідно до виробленої стратегії і поточних цілей. Для всіх цих етапів важлива соціальна рефлексія, однак найбільш значущою вона є тоді, коли виникає потреба у корегуванні колективних дій в процесі реалізації зазначеної стратегії.

Зовсім необов'язково вважати, що початок наступного етапу соціальних змін за допомогою мереж означає припинення дії попереднього етапу, оскільки соціальні мережі можуть поповнюватися новими членами й останні мають отримати необхідну інформацію

для узгодження напрямків діяльності з іншими членами мережі.

На перший погляд, послідовність і характер дій членів мережі дещо нагадують послідовність і характер дій певної організації або корпорації. Однак контингент членів мережі може постійно змінюватися, хоча вага і значущість суспільної проблеми, що її об'єднує, як правило, сприяє стабільності її складу. Підлаштовуючись під потреби кожного з етапів самоорганізаційних процесів у соціальних мережах, суб'єктний склад мережі може переформатовуватися, а в межах її можуть утворюватися локальні підмережі, що розв'язують окремі проблеми й реалізують окремі цілі задля здійснення стратегічної мети, заради якої створено дану мережу.

Для соціальної мережі, метою якої є впровадження назрілих соціальних змін, притаманні деякі особливі рефлексивні акти. Насамперед учасники активної соціальної мережі мають усвідомлювати власну потенційну силу впливу на перебіг суспільних процесів та здатність змінити суспільні відносини, відчувати на рівні колективного несвідомого силу та енергію власної групової згуртованості та «зарядженості» на ефективні колективні дії. Змістом такої налаштованості колективної свідомості є найкращі напрацювання людського духу – людяність, віра в кращі людські якості, порядність, солідарність, ентузіазм, прагнення до загального суспільного блага, яке є реальним для втілення, якщо подолано системну корупцію.

Коли початкові дії мережі щодо втілення певного соціального проекту є вдалим, у її учасників закріплюється почуття солідарності та ентузіазму, аналогічні до відчуття бойового братерства, взаємовиручки в скрутній ситуації, що бере початок ще в первісному суспільстві і резонує з генетично закріпленою глибинною природою людини. Таке почуття можна назвати мережевим катарсисом, аналогічним до поняття «теле», запропонованого Я.Л. Морено [16], та поняття альтруїзму, запропонованого соціологами (К. Лоренц [13], Е.О. Вільсон, Р. Докінз [9]). Вироблені в індивідуальних духовних практиках «даймон» (Сократ), «евтимія» (Демокрит), «атараксія» (Епікур), «апатія» (стоїцизм), «екстаз» (Плотін), «самадхи» (Патанджалі), «просвітлення» (Буда) набувають достовірності соціально-колективного буття, історичними прототипами якого є також метафора сходження святого духа на 70 учнів Ісуса Христа в «Діяннях апостолів», а також катарсис (Аристотель). Мережевий катарсис є досить притягальним моральним почуттям, що резонує з колективним несвідомим, яке об'єднує громадян у соціальній мережі.

Величина сили та енергії солідарності мережі в поляризованому соціумі визначається суперечністю між, з одного боку, вольовим прагненням більшості членів суспільства до розвитку, і, з іншого – застарілими суспільними відносинами, що цьому розвитку заважають. Ще один чинник цієї суперечності можна виразити кількісно так званим коефіцієнтом Джині – різницею в доходах між десятима відсотками найбагатших членів соціуму та десятима відсотками найбідніших. Напруження зазначеної суперечності визначає силу впорядкованої або невпорядкованої енергії учасників соціальної мережі до активних дій. Така самосвідомість соціальної мережі має як інтелектуально-ментальні, когнітивні, так і мотиваційно-вольові компоненти.

Соціальна мережа є мережею горизонтальних рівноправних суспільних зв'язків, відносин та взаємодій індивідів, незалежно від того, надбудовані над цими зв'язками, відносинами та взаємодіями телекомунікаційні інформаційні мережі Інтернет чи ні. Виникнення останніх надає базовим соціальним мережам нових якостей, однак не може замінити їх реальної дієвості на матеріальному рівні суспільних взаємодій, процесів та структур.

У сучасних умовах поширення Інтернету мережеві процеси значно прискорюються, зростає інформованість та обізнаність учасників мережі про сутність і перебіг суспільних процесів, про ті ділянки в соціальному просторі, на які конче потрібно зосередити актуальну увагу суспільства. Достатня освіченість учасників мережі у XXI ст. і їхня здатність до рефлексії підвищує можливість колективно протистояти маніпуляції їхньою свідомістю. За допомогою інтернет-комунікації учасники мережі можуть, відповідно до розробленої стратегії, оперативно коригувати власну діяльність відповідно до способів реалізації конкретних цілей.

Суспільство, в якому вибудовуються й активізуються самоорганізовані й самоорганізаційні (які стимулюють самоорганізацію у навколишньому середовищі) економічні, соціальні інформаційні та інші мережі, має незаперечні еволюційні й поточні конкурентні переваги над суспільством, в якому такі мережі перебувають у пригніченому стані. Це зумовлено тим, що активна зміна констеляції рівноправних міжособистісних відносин на більш досконалі й продуктивні є закладеною ще в первісних людських колективах й закріпленою генетично.

У репресивних соціумах пригнічується соціальна самооргані-

зація. Жорсткі ієрархічні суспільні відносини мали ще певний сенс в періоди завойовницьких війн та масових мілітарних мобілізацій – від перших держав стародавніх цивілізацій і завершуючи індустріальним суспільством початку і середини ХХ ст. Намагання деяких політичних режимів кінця ХХ – початку ХХІ ст.ст. пригнічувати природу людини й соціальну «самоорганізацію знизу» призводять до неконкурентоспроможності суспільних систем, над якими надбудовуються такі режими, що врешті-решт сприятиме заміні їх на більш прогресивні.

Починаючи з аграрного суспільства й перших цивілізацій предметом конкуренції були ресурси виживання та розвитку/самореалізації. Переважна більшість індивідів змушена була напружено працювати для забезпечення себе і власної сім'ї засобами існування. Лише незначна меншість членів суспільства мали досить вільного часу для власного розвитку та доступ до високої культури. У ХХІ столітті інформаційне суспільство знання створює автоматизоване високопродуктивне виробництво, вивільнює достатню кількість часу й надає доступні інформаційні ресурси для розвитку більшості індивідів. У цьому суспільстві усвідомлюють себе освіченими, соціально активними та поінформованими все більше індивідів, що самоорганізуються у мережі й отримують необмежені інформаційні ресурси для самореалізації.

Здатні до швидкого переформатування, гнучкі мережеві структури мають низку переваг над жорсткими ієрархічними. По-перше, мережі можуть віднаходити, обробляти, зберігати й поширювати потрібну інформацію, котра виявляє слабкі місця ієрархічної системи, а також інформацію структурну, яка сприяє самовдосконаленню мережі. Ієрархічно побудовані інститути, навіть зі штатом кваліфікованих фахівців, не в змозі забезпечити повну керованість соціумом. Це ще більшою мірою проявляється в ситуації високого рівня корупованості застарілих соціальних інститутів. Соціальні мережі посилюють загальну керованість (самокерованість) суспільними процесами.

Якщо ієрархічні корумповані інститути зловживають правом і користуються пролобійованими підзаконними актами, що мають меншу юридичну силу, ніж засадничі положення конституції, то соціальні мережі діють у правових межах, закріплених у більшості сучасних конституцій. У цьому сенсі діяльність мереж є легальною. Мережі утворюються на основі добровільної рівноправної взаємодії громадян з конклюдентним дотриманням прав людини.

У такому сенсі діяльність цих мереж є легітимною.

Мережі розгалужуються практично на всі рівні, сегменти й прошарки суспільства, тому інформація про стан суспільства в цілому й в окремих його сегментах, акумульована в мережах, є більш повною й адекватною, навіть ніж та, якою володіють офіційні управлінські структури, оскільки інформація, якою користуються ці структури, також потрапляє в мережі. Тут спрацьовує згадуваний нами ефект «мудрого натовпу» (Дж. Шуров'ескі) [20]. Суспільно значуща інформація, що функціонує на різних рівнях та в різних сегментах соціуму і охоплюється розгалуженою соціальною мережею, є значно точнішою й повніше відрефлексованою, ніж та, що потрапляє в управлінські органи. Ще гіршою є ситуація, коли управлінські органи є корумпованими, у них відсутні достатні зворотні зв'язки з базовими рівнями соціуму і, внаслідок цього, вони не здатні реагувати на виклики суспільного розвитку. В такому разі самоорганізовані мережі є більш компетентними, ніж офіційні управлінські органи, у визначенні моделі функціонування та розвитку суспільства.

Самоорганізація мереж з метою впровадження назрілих соціальних змін супроводжується рефлексивним усвідомленням членами мережі необхідності цих змін, глибинною впевненістю їх у неминучості цих змін, у власній спроможності досягти бажаної моделі суспільних відносин, у легальності та легітимності власних дій. Така впевненість та переконаність членів соціальної мережі у правомірності власних дій та спроможності досягти поставленої мети робить мережу привабливою для найширшого загалу і спричинює швидке поповнення її новими соціально активними членами. Коли кількісний склад учасників мережі, збалансований сумарний вектор їхніх спрямувань та енергія мотивацій досягають певного критичного рівня, достатнього, щоб досягти поставленої мети, ця мета може й не бути досягнутою. Прикладом цього є революційні ситуації, що не завершуються бажаною трансформацією суспільних відносин, або коли після соціального перевороту, що має поверховий характер, відбуваються так звана повзуча контрреволюція, заміна справжніх суспільних перетворень різноманітними симулякрами, відволікання масової свідомості фейковими псевдоподіями.

Завершення трансформаційних перетворень суспільних відносин потребує високої міри компетентності членів мереж, напрацювання досвіду активної самоорганізації суб'єктів цих перетворень,

яке супроводжується рефлексивним оцінюванням рівня власної самоорганізації зазначених суб'єктів.

Рефлексія, здійснювана в соціальних мережах, має кілька аспектів: пізнавально-герменевтичний, ментально-проективний та практично-діяльнісний. У суспільствах з низькою соціальною активністю й маніпульованою масовою свідомістю фахівці-суспільствознавці не можуть достатньо глибоко проаналізувати практичну соціально-спрямовану діяльність широких верств населення, оскільки ця діяльність є незначною. Коли ж великі соціальні групи переходять до помітної соціальної активності, активісти та наближені до них широкі групи підтримки набувають практичного досвіду соціально політичної активності, що супроводжується постійним відрефлексовуванням цього досвіду як фахівцями-суспільствознавцями, так і широкими верствами населення. Цей досвід постійно усвідомлюється та оцінюється, що відкриває можливість здійснювати зазначену діяльність все більш кваліфіковано й ефективно.

Групи підтримки активістів не є однорідними. Частина учасників цих груп можуть в разі назрілої потреби прилучитися до безпосередньої соціальної активності, значно збільшивши кількість активістів як таких. Частина учасників групи підтримки займаються виключно теоретичною та інформаційною діяльністю та роблять суттєвий внесок в аналіз ситуації у суспільстві, поширення адекватного розуміння основних тенденцій його розвитку, вироблення відповідної стратегії та визначення поточних актуальних цілей діяльності. Одним із найважливіших завдань цих теоретиків та інформаційних менеджерів є відрефлексовування відповідності діяльності учасників мережі виробленим стратегії та цілям, а також корегування цієї діяльності. Особливе місце в останній діяльності належить неформалізованим конклюдентним правовим та моральним нормам самоорганізації самої соціальної мережі, відповідно до цілей її діяльності.

Якщо в деяких вузлах соціальної мережі з'являються особи, що неадекватно розуміють кінцеву мету та поточні цілі її діяльності, то вони мають отримувати відповідні роз'яснення від інших, найбільш обізнаних її учасників. Якщо ж у деяких вузлах соціальної мережі певні особи створюють перешкоди щодо її діяльності та намагаються маніпулювати соціально значущою інформацією та мотиваційною сферою її учасників, то їх або ігнорують, або вилучають з мережі. Чим вищою є компетентність ядра учасників, тим

вищим є імунітет мережі до зовнішніх, руйнівних щодо неї впливів.

Соціальна мережа не має єдиного інституційно закріпленого центру управління, і тому її практично неможливо зруйнувати, доки існує сучасне суспільство. Майже невразливими є також різні злочинні та терористичні мережі, проти яких провадять боротьбу державні структури. Певну участь у боротьбі проти злочинних мереж, допомагаючи правоохоронним органам, насамперед інформаційно, можуть брати соціальні мережі, котрі складаються з законослухняних громадян, що усвідомлюють свої конституційні права та обов'язки.

Хоча соціальні мережі і не мають закріпленого центру управління, їм притаманний своєрідний квазіцентр самоорганізації, котрий переміщується від одних, найбільш активних вузлів до інших, не менш активних. У соціальних мережах кожний учасник має конкретну емпіричну свідомість та самосвідомість, однак в їхній взаємодії утворюється своєрідна комунікативна самосвідомість мережі як такої. У мережі може відбуватися ефект синергетичного резонансу, коли внаслідок набуття діяльністю її учасників певних параметрів результат виявляється значно більшим, ніж звичайна сума докладених зусиль. Соціальні мережі формують актуальний, такий, що існує тут і тепер, колективний розум соціуму. Якщо враховувати все глобальне співтовариство, поєднане павутинням Інтернет, в якому зберігається та функціонує величезна кількість інформації, то можна припустити, що це є певним етапом формування глобальної ноосфери.

Було б помилкою інформацію, що формує ноосферу, вважати суто науково-технічною, такою, яка може успішно функціонувати без духовно-морально-естетичного компоненту. Почуття мережевої солідарності, взаємної відповідальності, морального піднесення сприймається членами співтовариств як духовна самоцінність. Це почуття походить з колективного несвідомого (К.Юнг) і культивується релігійними й містичними вченнями, найвищими досягненнями художньої культури, альтруїстичними моральними вчинками і трансцендує людину за межі повсякденності до духовності. Альтруїзм як механізм конкурентної переваги, зафіксований еволюційною генетикою (У.О.Вільсон, Р.Докінз), притаманний більшості біологічних популяцій, а не лише людині. Але у людини він набирає ще й свідомих культурних форм, оскільки культуру можна розглядати як різновид, продовження та поширення генетичного коду (Р.Докінз, Ч.Ламсден). Своєю чергою, генетичний код можна розглядати як

розгортання космічного коду відповідно до програми розвитку Всесвіту, закладеної в антропному принципі сучасної науки (Б. Картер).

Згідно з антропним принципом, імовірність виникнення складних систем переважає ймовірність їх розпаду. Тому в спостережуваному Всесвіті певний час існують складні системи, еволюція яких спричинює виникнення спостерігача. Інакше кажучи, необхідність виникнення спостерігача є атрибутом буття Всесвіту. За логікою цієї еволюції, спостерігач є активним суб'єктом зворотних зв'язків еволюційного процесу і на певному етапі власного розвитку має усвідомлювати й відрефлексовувати себе як такого. Становлення соціальної рефлексії виражається, окрім іншого, у виникненні у вісьовий час моральної свідомості та її рефлексивної форми – моральної самосвідомості.

Моральна самосвідомість існує за посередництвом особливих моральних механізмів і категорій – сумління, почуття сорому, почуття відповідальності, каяття, спокутування та ін. (В.А. Малахов) [14]. Під час самоорганізації ноосфери моральна самосвідомість соціальних суб'єктів трансцендує до альтруїстичних цінностей, супроводжуючись сильним емоційним піднесенням й набуваючи квазірелігійних смислів. Страх смерті окремих носіїв такої ноосферної самосвідомості трансформується на рівні колективного несвідомого у відчуття безсмертя людства. Світові релігії містять у собі патерн емоційно-духовного піднесення, що резонує з глибинною природою людини, закріпленою в її генотипі та розвиненою в культурі. Якщо залишки тваринності штовхають соціуми до ієрархічно-силових відносин, то глибинна людяність набирає свого автентичного буття в мережевих відносинах, що скріплюються морально-духовною єдністю. Піднесене духовно-моральне самопочуття та свобода вибору в просторі соціальної мережі стають для людини критерієм орієнтації у власних діях та інтуїтивним запобіжником проти маніпулятивного впливу ззовні. Учасники мережі починають вибирати своїх партнерів як за спільністю мети діяльності, так і за критерієм людяності. Особи егоїстичні й аморальні витісняються на маргінес через загострену моральну інтуїцію більшості учасників.

Глобальна свідомість та самосвідомість людства становлять кілька рівнів самоорганізації. Повсякденна соціальна практична свідомість має виходити за власні обмеженості до розуміння зв'язку життєдіяльності окремої людини з усім емпіричним людством, до розуміння необхідності самовдосконалення і окремої людини, і всього

людства з метою виходу на еталонні моделі розвитку, що вписуються в алгоритми розвитку біосфери. У такому разі повсякденна практична свідомість підвищується до рівня глобальної ноосферної свідомості та самосвідомості. Людина має зрозуміти пов'язаність власної долі та долі своїх близьких з долею планети і з програмою еволюції Всесвіту не лише ментально-раціонально, але й на рівні екзистенціальному. Саме рефлексія дозволяє досягти повноти такого розуміння, поєднуючи в ньому в належній пропорції наукові, моральні, релігійні (або квазірелігійні), естетичні й інші світоглядні компоненти. Глобальні й локальні економічні, політичні, екологічні проблеми мають бути відрефлексовані, осмислені й розв'язані насамперед на рівні світоглядно-екзистенціальному. Соціальні мережі суттєво прискорюють їх осмислення й розв'язання.

Важливим елементом соціальних мереж є масова комунікація. Якщо в попередні століття це були преса, з першої третини та середини ХХ століття – електронні засоби масової інформації (радіомовлення, телебачення), то у ХХІ столітті все більшої ваги набирають телекомунікаційні мережі Інтернет. Особливістю їх є те, що в них присутні зворотний зв'язок, діалог і навіть полілог, що супроводжуються відповідною рефлексією, завдяки чому зменшується рівень маніпулювання свідомістю громадян і вони можуть більш-менш самостійно оцінювати отримувану інформацію. Більшість громадян у розвинених країнах здобувають інформацію не тільки через ЗМІ, але й через Інтернет, а близько третини громадян – виключно через Інтернет, що суттєво підвищує їхню комунікативну та соціальну активність і критичність в оцінюванні інформації. Щоправда, для деяких індивідів комунікативна активність у мережах Інтернет є заміною та компенсацією живої комунікації віч-на-віч та реальної соціальної активності. Така заміна та компенсація можуть бути або соціальним ескейпізмом або, навпаки, теоретичним та інформаційним «забезпеченням» діяльності реальних соціальних активістів з боку «теоретиків» та добровільних інформаційних менеджерів. Інтернет-активісти часто-густо є досить кваліфікованою групою громадян. До них належать студенти та викладачі вишів, вчені-дослідники, стартапери та інноваційні венчурні підприємці; вони суттєво прискорюють інноваційні конструктивні зміни в суспільній свідомості, швидко віднаходять та розміщують в мережах потрібну інформацію, а хакативісти забезпечують безпеку мережі від вторгнення асоціальних елементів. Оскільки інтернет-активісти

своєчасно оцінюють соціальну ситуацію та швидко віднаходять необхідну соціально значущу інформацію, а їхня діяльність є легітимною, морально обґрунтованою та відповідає основним трендам розвитку цивілізації, завдяки цій діяльності трансформаційні соціальні зміни відбуваються без надмірних радикальних проявів.

Особливе місце в сучасному світі займають суспільства, що мають великий потенціал для інноваційних трансформацій. Проте таким змінам заважають застарілі корумповані суспільні відносини та деструктивний вплив зовнішніх чинників. Таке відбувається, наприклад, в Україні. Перед соціумом, за історичною логікою, постає дилема або революційного перетворення суспільних відносин, або розпаду соціального організму та національної катастрофи. Другий Майдан започаткував революційні перетворення суспільних відносин, активізував механізми мережевої самоорганізації. На жаль, під час революційних подій був відсутній єдиний ієрархічно вибудований центр прийняття рішень; точки самоорганізації виникали в багатьох місцях соціального простору Майдану. Кожний учасник соціальної мережі був ніби під'єднаний до колективного інтелекту й колективного морального почуття солідарності та відповідальності, інтуїтивно відчуваючи, що йому потрібно робити в дану мить, з найближчими соратниками «на мигах» встановлюючи швидке взаєморозуміння й взаємне узгодження дій, що можливе лише в супроводі ефективної соціальної рефлексії. Це робило неефективним полювання на лідерів революційного руху спецслужб, наповнених агентурою іншої держави.

Гостра екзистенціальна ситуація другого Майдану на межі життя та смерті асиптотично прискорила динаміку якісного самовдосконалення як свідомості кожного з її учасників, що відчув величезне емоційне піднесення від соціальної самореалізації, так і всіх носіїв суспільної свідомості в цілому. Відбувся своєрідний резонанс ситуації відчуття спільнотної солідарної єдності громадян з глибинними запитамі природи людини, що відрефлексовувався як мережевий катарсис соціальної самореалізації. Спільноту пронизували ентузіазм, висока напруга соціальної енергії, до якої можна застосувати метафору блискавки або спалаху Наднової зірки. Громадяни зазнали вибухоподібної революції свідомості, набувши неминущого досвіду мережевої самоорганізації, яким вони керуватимуться в подальшому реформуванні суспільних відносин.

Для того, щоб соціальна мережа мала можливість самооргані-

зовуватися, потрібно, щоб певна мінімальна критична кількість громадян були соціально активними, ініціативними, адекватно розуміли, відрефлексовували природу й механізми суспільних відносин, інтереси й мотиви один одного, могли швидко оцінювати значення конкретних поточних подій, оцінювати можливості один одного, гуртом у ефективному дискурсі виробляти та приймати своєчасні рішення й реалізовувати їх у енергійних колективних діях. Те, що самоорганізація Майдану переросла в самоорганізацію добровольчих батальйонів і самоорганізацію волонтерського руху, засвідчує, що політична воля активістів і більшості громадян продовжуватиме реформування суспільних відносин на такі, що зроблять країну конкурентоспроможною.

Інноваційне самоорганізоване мережеве суспільство стало можливим завдяки тому, що в ХХІ столітті зростає роль автономних індивідуальних людських якостей, творчого потенціалу та відповідальності кожного члена соціуму за власну активну соцієорієнтовану позицію. Певна критична кількість соціально активних індивідів має розуміти способи вдосконалення суспільних відносин та набути досвіду соціальної самоорганізації. В умовах невідповідності суспільних відносин імперативу соціального розвитку та зростання соціальної напруженості починають працювати мережеві механізми трансформаційної соціальної самоорганізації.

Дещо іншою має бути соціальна самоорганізація, що формується у відносно стабільному соціумі навколо питань виконання суспільного договору, місцевого самоврядування, зокрема щодо дотримання прав громадян, бюджетних витрат тощо. Така самоорганізація стає можливою завдяки тому, що серед учасників соціальних мереж є достатня кількість освічених активістів, в тому числі й різноманітних фахівців, що можуть збирати інформацію й визначати ситуацію через мережі Інтернет, а також виробляти відповідні рішення та способи цілеспрямованої соціальної дії.

Велику роль у розвитку соціальної самоорганізації відіграють здобутки соціогуманітарних наук, дедалі більше проникаючи у світогляд і повсякденну практичну свідомість людей та сприяючи виробленню більш досконалих інноваційних моделей суспільних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну. – М., 2000. – 384 с.
2. Гегель Г.В.Ф. Наука логики : В 3 т. Т.1. – М., 1970. – 501 с.
3. Гегель Г.В.Ф. Феноменология духа. – М., 2000. – 495 с.
4. Гидденс Э. Устройство общества. Очерк теории структуриации. – М., 2005. – 528 с.
5. Гіденс Е. Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя. – К., 2004. – 100 с.
6. Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии. Т.1. – М., 1999. – 336 с.
7. Гуссерль Э. Собр. соч. Т. 1. Феноменология внутреннего сознания времени. – М., 1994. – 192 с.
8. Дилтс Р. Моделирование с помощью НЛП. – СПб., 2001. – 298 с.
9. Докинз Р. Эгоистичный ген. – М., 2013. – 512 с.
10. Кутаєва М.Д., Навроцький О.І., Шеремет І.І. Європейська теоретична соціологія ХХ–ХХІ століття. Навчальний посібник. – Х., 2008. – 328 с.
11. Лефевр В.А. Конфликтующие структуры. – Издание второе, исправленное и переработанное. – М., 1973. – 158 с.
12. Локк Дж. Опыт о человеческом разумении // Локк Дж. Соч. : В 3 т. Т.1. – М., 1985. – 623 с.
13. Лоренц К. Так называемое зло. К истокам агрессии. – К., 2011. – 351 с.
14. Малахов В.А. Этика. Курс лекцій. – Видавництво національного університету «Острозька академія», 2014. – 214 с.
15. Мердок М., Мюллер Т. Взрыв обучения. Девять правил эффективного виртуального класса. – М., 2012. – 192 с.
16. Морено Я.Л. Психодрама. – М., 2001. – 528 с.
17. Рейнгольд Г. Умная толпа: новая социальная революция. – М., 2006. – 416 с.
18. Ридингс Б. Университет в руинах. – Минск, 2009. – 248 с.
19. Тарский А. Истина и доказательство // Вопросы философии. – 1972. – №8. – С. 136–145.
20. Шуровьески Дж. Мудрость толпы. – М., 2007. – 304 с.
21. Ясперс К. Истоки истории и ее цель // Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М., 1991. – 527 с. – С. 27–286.

Любовий Я.В. Соціальна рефлексія як механізм самоорганізації соціальних мереж.

У ХХІ столітті, з розвитком інформаційного суспільства, невпинно зростають роль і значення свободи активної творчої особистості і відповідних рівноправних мережевих відносин, що вільно самоорганізуються. Передумовою ініціативної самоорганізації соціальної мережі є наявність у її компетентних учасників розуміння сутності суспільних процесів та

смыслів поточної ситуації у соціумі, а також вироблення навичок практично-організаційної діяльності. Усе це стає можливим завдяки здатності дійових осіб до соціальної рефлексії. Інтенсивна соціальна рефлексія суттєво прискорює самоорганізацію легальних соціальних мереж та породжує своєрідний мережевий катарсис, завдяки якому в учасників мережі виникає відчуття солідарності та впевненості в легітимності власних дій. Телекомунікаційні інформаційні мережі Інтернет, що надбудовуються над соціальними мережами, прискорюють самоорганізацію та поліпшують якість останніх, впорядковують соціальну рефлексію, консоліднують відповідні сегменти колективної мережевої свідомості, що робить учасників мережі впливовими соціальними суб'єктами. Кваліфіковане використання соціальної рефлексії в мережевих сегментах суспільства сприяють їх більшій конкурентоспроможності в сучасному світі.

Ключові слова: соціальні мережі, телекомунікаційні інформаційні мережі, самоорганізація, мережева самоорганізація, рефлексія, соціальна рефлексія, мережевий катарсис, солідарність, моральна самосвідомість, людяність.

Любимый Я.В. Социальная рефлексия как механизм самоорганизации социальных сетей.

В XXI столетии, с развитием информационного общества, неуклонно возрастают роль и значение свободы активной творческой личности и соответствующих равноправных свободно самоорганизующихся сетевых отношений. Предпосылка инициативной самоорганизации социальной сети – наличие у ее участников понимания сущности общественных процессов и смыслов текущей ситуации в социуме, а также выработка навыков практически-организационной деятельности. Все это предполагает наличие у этих участников способности к социальной рефлексии. Интенсивная социальная рефлексия существенно ускоряет самоорганизацию легальных социальных сетей и порождает своеобразный сетевой катарсис, благодаря которому у участников сети возникают чувство солидарности и уверенность в легитимности собственных действий. Телекоммуникационные информационные сети Интернет, которые надстраиваются над социальными сетями, ускоряют самоорганизацию и улучшают качество последних, упорядочивают социальную рефлексію, консолидируют соответствующие сегменты коллективного сетевого сознания, что делает участников сети влиятельным социальным субъектом. Квалифицированное использование социальной рефлексии в сетевых сегментах общества делает последние более конкурентоспособными в современном мире.

Ключевые слова: социальные сети, телекоммуникационные информационные сети, самоорганизация, сетевая самоорганизация, рефлексия, социальная рефлексия, сетевой катарсис, солидарность, моральное самосознание, человечность.

Lyubiviy Y. Social Reflection as a Mechanism of Self-organization of social networks.

In XXI century in information society increase the role and significance of freedom of active creative personality and appropriate equal free self-organized network relations. Availability in participants of social network the ability for social reflection determines their initiated self-organization of social network, understanding by them of nature of social processes and sense of current situation in society and elaboration of skills of practically-organized activity. Intensive social reflection significantly faster the self-organization of legal social networks and creates peculiar network catharsis by which in participants of networks appears a feeling of solidarity and confidence in legitimacy of their own actions. Telecommunications information networks of internet which being completed upon social networks accelerate self-organization and improve the quality of them, streamline social reflection, consolidate appropriate segments of collective network consciousness and make the network participants by influential social subject. Skilled use of social reflection in network segments of society makes it more competitive in modern world.

Key words: social networks, telecommunications information networks, self-organization, network self-organization, reflection, social reflection, network catharsis, solidarity, moral self-consciousness, humanity.